

KASBGA OID FRAZEOLOGIZMLARDA METAFORANING ROLI: SEMANTIK VA USLUBIY TAHLIL

Mavlonova Husnoro Sadriddinovna

Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti magistranti

Tojiboyeva Shoxista Komiljonovna

Ilmiy rahbar, PhD, Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada kasbga oid frazeologizmlar tarkibida metaforaning tutgan o'рни, uning semantik mazmuni shakllantirish hamda nutqning uslubiy ta'sirchanligini oshirishdagi roli ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida kasbiy faoliyat bilan bog'liq frazeologik birliklarning metaforik asosda yuzaga kelishi, ularning obrazlilik darajasi hamda til egalarining kasbiy dunyoqarashi bilan uzviy aloqasi yoritiladi. Frazeologizmlarda qo'llaniladigan metaforalar inson mehnati, kasbiy jarayonlar, ijtimoiy munosabatlar va professional tajribani obrazli ifodalash vositasi sifatida namoyon bo'lishi asoslab beriladi. Shuningdek, kasb nomlari va faoliyatiga oid metaforik frazeologizmlar orqali abstrakt tushunchalarning konkret tasvirlar yordamida ifodalanishi, nutqda ekspressivlik, baholash munosabati va emotsional rangdorlikni kuchaytirishi aniqlanadi. Tadqiqot natijalari kasbga oid frazeologik birliklar nafaqat nominativ vazifani, balki kommunikativ-pragmatik va uslubiy funksiyalarni ham bajarishini ko'rsatadi. Metafora frazeologik birliklarning semantik kengayishiga, ko'chma ma'no hosil bo'lishiga hamda milliy-madaniy tafakkurning aks etishiga xizmat qiluvchi muhim lingvistik mexanizm sifatida talqin etiladi. Mazkur tadqiqot kasbga oid frazeologizmlarning semantik tuzilishi, uslubiy imkoniyatlari hamda metaforik tafakkur bilan bog'liqligini ochib berish orqali zamonaviy frazeologiya va pragmatistik tadqiqotlar rivojiga hissa qo'shadi.*

***Kalit so'zlar:** kasbga oid frazeologizmlar, metafora, semantik tahlil, uslubiy xususiyat, ko'chma ma'no, obrazlilik, ekspressivlik, pragmatik ma'no, lingvomadaniy omil, professional leksika.*

KIRISH

Til jamiyat taraqqiyoti, inson tafakkuri hamda ijtimoiy faoliyatining eng muhim aks ettiruvchi vositalaridan biri hisoblanadi. Inson hayotida kasb va mehnat faoliyati alohida o'rin egallaganligi sababli, turli kasblar bilan bog'liq tushunchalar til tizimida ham keng ifodasini topadi. Ayniqsa, kasbga oid frazeologizmlar xalqning tarixiy tajribasi, mehnat madaniyati, kasbiy dunyoqarashi hamda ijtimoiy munosabatlarini obrazli shaklda ifodalovchi muhim lingvistik birliklar sifatida namoyon bo'ladi.

Bunday frazeologik birliklarning shakllanishida metafora yetakchi semantik mexanizmlardan biri hisoblanadi. Metafora tilning nafaqat badiiy-estetik imkoniyatlarini kengaytiradi, balki murakkab kasbiy jarayonlar, inson faoliyati va ijtimoiy hodisalarni sodda hamda tushunarli obrazlar orqali ifodalashga xizmat qiladi. Kasbga oid frazeologizmlarda metaforik ko‘chish natijasida konkret mehnat jarayonlariga oid tushunchalar umumlashgan ma’noga ega bo‘lib, turli kommunikativ vaziyatlarda keng qo‘llanila boshlaydi. Natijada frazeologik birliklar faqat nominativ vazifani emas, balki baholovchi, ekspressiv va uslubiy funksiyalarni ham bajaradi. Zamonaviy tilshunoslikda frazeologizmlarni semantik va uslubiy jihatdan o‘rganish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri sanaladi. Ayniqsa, kasbga oid frazeologik birliklarda metaforaning roli yetarlicha tizimli tadqiq etilmagan masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Chunki kasbiy faoliyat inson tafakkurining amaliy tajriba bilan bog‘liq qatlamini tashkil etadi va aynan shu tajriba metaforik tasavvurlar orqali tilga ko‘chadi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi kasbga oid frazeologizmlarda metaforaning semantik mazmunni shakllantirish, ko‘chma ma’no hosil qilish hamda nutqning uslubiy ta’sirchanligini oshirishdagi o‘rnini aniqlash zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqot davomida metaforik asosda shakllangan frazeologik birliklarning ma’no tuzilishi, ularning nutqdagi funksional imkoniyatlari hamda obrazlilik darajasi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolaning maqsadi — kasbga oid frazeologizmlarda metaforaning semantik va uslubiy xususiyatlarini aniqlash hamda uning tilning kommunikativ va pragmatik imkoniyatlarini boyitishdagi rolini ochib berishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun frazeologik birliklarning metaforik tabiati, ma’no kengayishi jarayoni va uslubiy funksiyalari kompleks yondashuv asosida o‘rganiladi. Tadqiqot natijalari frazeologiya, semantika, pragmatistika hamda lingvomadaniyatshunoslik yo‘nalishlarida olib borilayotgan ilmiy izlanishlar uchun nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

Kasbga oid frazeologizmlar til tizimining muhim qatlamlaridan biri bo‘lib, ular insonning mehnat faoliyati, kasbiy tajribasi hamda jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarini obrazli shaklda ifodalashga xizmat qiladi. Bunday frazeologik birliklarning shakllanishida metafora asosiy semantik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Metafora orqali kasbiy jarayonlarga oid konkret harakat va predmetlar abstrakt tushunchalarni ifodalash vositasiga aylanadi. Natijada kasbga xos termin yoki harakat umumlashgan ma’no kasb etib, keng kommunikativ qo‘llanish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Kasbga oid frazeologizmlarning semantik tuzilishini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, metaforik ko‘chish asosan inson faoliyati bilan bog‘liq tajribaga tayanadi.

Mehnat jarayonida kuzatiladigan harakatlar, asbob-uskunalar, ishlab chiqarish bosqichlari yoki kasbiy jarayonlar boshqa hayotiy holatlarni tavsiflash uchun ko‘chma ma’noda qo‘llanadi. Masalan, qurilish, hunarmandchilik, dehqonchilik yoki harbiy sohaga oid tushunchalar orqali inson xarakteri, ijtimoiy munosabatlar yoki ruhiy holat ifodalanadi. Bu holat metaforaning kognitiv tabiatini, ya’ni inson tafakkurida mavjud tajribaning til orqali aks etishini namoyon etadi. Semantik jihatdan kasbga oid frazeologizmlarda metafora bir necha funksiyani bajaradi. Birinchidan, u ma’no kengayishini ta’minlaydi, ya’ni dastlab tor kasbiy mazmunga ega bo‘lgan birlik umumiy ijtimoiy ma’noga ega bo‘lib boradi. Ikkinchidan, metafora orqali frazeologik birliklarda baholovchi sema shakllanadi. Bunda kasbiy faoliyatga oid obrazlar yordamida shaxsning malakasi, tajribasi yoki xatti-harakatiga nisbatan ijobiy yoki salbiy munosabat ifodalanadi. Uchinchidan, metaforik frazeologizmlar nutqda ixchamlikni ta’minlab, murakkab fikrni qisqa, ammo ta’sirchan shaklda yetkazishga imkon beradi. Uslubiy nuqtai nazardan qaralganda, kasbga oid frazeologizmlar nutqning ekspressivligini oshiruvchi vosita hisoblanadi. Metaforaga asoslangan frazeologik birliklar matnga obrazlilik, jonlilik va emotsional rang-baranglik bag‘ishlaydi. Ayniqsa, publitsistik, badiiy hamda og‘zaki nutq uslublarida bunday birliklar fikrning ta’sir kuchini oshirish, muallif munosabatini ifodalash hamda tinglovchi yoki o‘quvchiga kuchli pragmatik ta’sir ko‘rsatish vazifasini bajaradi. Metafora yordamida kasbiy faoliyat jarayonlari inson hayotining turli sohalari bilan qiyoslanib, nutqning estetik qiymati kuchayadi. Kasbga oid frazeologizmlarda metaforaning yana bir muhim jihati uning lingvomadaniy xususiyatidir. Har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti, asosiy mehnat turlari va turmush tarzi til birliklarida o‘z aksini topadi. Shu sababli ayrim frazeologizmlar muayyan milliy kasbiy tajriba bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Metaforik obrazlar orqali xalqning qadriyatlarini, mehnatga bo‘lgan munosabati va ijtimoiy stereotiplari ifodalanadi. Bu esa kasbga oid frazeologizmlarni nafaqat lingvistik, balki madaniy fenomen sifatida ham o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi. Shuningdek, metafora frazeologik birliklarning pragmatik imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Nutq jarayonida bunday birliklar kommunikativ maqsadga muvofiq holda qo‘llanib, suhbatdoshga ta’sir o‘tkazish, kinoya, tanqid yoki rag‘batlantirish kabi ma’nolarni yashirin tarzda ifodalash imkonini beradi. Demak, kasbga oid frazeologizmlar metaforik asosda shakllangan holda tilning semantik boyligini oshiradi hamda nutqning uslubiy samaradorligini ta’minlaydi. Kasbga oid frazeologizmlarda metafora til va tafakkur o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni namoyon etuvchi muhim omil bo‘lib, ularning semantik rivoji, uslubiy funksiyasi va kommunikativ qiymatini belgilovchi asosiy lingvistik vosita sifatida xizmat qiladi.

XULOSA

Kasbga oid frazeologizmlar tilning obrazli qatlamini tashkil etib, insonning mehnat faoliyati bilan bog‘liq tajribasi va kasbiy tafakkurini aks ettiradi. Ushbu birliklarning shakllanishida metafora yetakchi semantik vosita sifatida namoyon bo‘lib, konkret kasbiy jarayonlarni kengroq ijtimoiy va psixologik mazmun bilan boyitadi. Metaforik ko‘chish natijasida kasb doirasiga xos tushunchalar umumlashgan ma‘noga ega bo‘lib, turli kommunikativ vaziyatlarda faol qo‘llaniladigan barqaror ifodalarga aylanadi. Tahlillar metafora frazeologizmlarning ma‘no tuzilishini chuqurlashtirish, ko‘chma ma‘nolarni yuzaga keltirish hamda baholovchi semantik qatlamni shakllantirishda muhim rol bajarishini ko‘rsatadi. Kasbiy faoliyat bilan bog‘liq obrazlar inson xarakteri, tajribasi, ijtimoiy mavqei yoki faoliyat samaradorligini ifodalashda samarali lingvistik vosita vazifasini bajaradi. Natijada frazeologik birliklar orqali fikr ixcham, aniq va ta‘sirchan shaklda yetkaziladi. Uslubiy jihatdan metaforaga asoslangan kasb frazeologizmlari nutqning ekspressivligini kuchaytirib, matnning emotsional-estetik ta‘sirini oshiradi. Bunday birliklar muallifning munosabatini ifodalash, baholash mazmunini berish hamda tinglovchi yoki o‘quvchiga kuchli kommunikativ ta‘sir ko‘rsatish imkonini yaratadi. Metaforik ifoda nutqni jonlantirib, kasbiy tajribani umumxalq tushunchalari bilan uyg‘unlashtiradi. Tadqiqot natijalari kasbga oid frazeologizmlar metaforik tafakkur mahsuli ekanligini, ular orqali tilning semantik boyligi va uslubiy imkoniyatlari kengayishini tasdiqlaydi. Metafora kasbiy leksika va frazeologiya o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamlab, til birliklarining kommunikativ qiymatini oshiruvchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тили фразеологияси. — Тошкент: Ўқитувчи, 1992.
2. Миртожиев М. Ҳозирги ўзбек адабий тили. — Тошкент: Янги аср авлоди, 2004.
3. Нурмонов А., Шукуров Ш. Ўзбек тили назарий грамматикаси. — Тошкент: Фан, 2010.
4. Маҳмудов Н. Тил ва нутқ маданияти. — Тошкент: Илм зиё, 2013.
5. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. — Chicago: University of Chicago Press, 1980.
6. Kövecses Z. Metaphor: A Practical Introduction. — Oxford: Oxford University Press, 2010.
7. Moon R. Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach. — Oxford: Clarendon Press, 1998.
8. Fernando C. Idioms and Idiomaticity. — Oxford: Oxford University Press, 1996.